

Η ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΚΕΨΕΩΣ*

ΥΠΟ
ΑΝΤΩΝΙΟΥ Κ. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

Τὰ ὄρια τῆς ἐργασίας ταύτης δὲν μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ προχωρήσωμεν εἰς λεπτομερεστέραν ἔκθεσιν τῶν ὑποδιαίρέσεων καὶ λεπτολόγων διακρίσεων, τὰς ὁποίας κάμνει ὁ Weber σχετικῶς μὲ τὴν ἐγγύησιν τῆς νομιμότητος μιᾶς τάξεως ἢ τὴν νόμιμον ἰσχὺν αὐτῆς. Διὰ τὰ θέματα ταῦτα καθὼς καὶ τὴν διάκρισιν μεταξὺ «ἀγῶνος» καὶ «ἀνταγωνισμοῦ» ὡς «κοινωνικῶν σχέσεων» ἢ μεταξὺ «ἀνοικτῶν» καὶ «κλειστῶν» κοινωνικῶν σχέσεων καὶ τῶν ὑποδιαίρέσεων αὐτῶν, ὡς ἐπίσης καὶ περὶ τῶν διακρίσεων μεταξὺ «Gesellschaftshandeln», «Einverständnishandeln», «Anstaltshandeln» καὶ «Verbandshandeln» παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην εἰς τὸ δοκίμιον τοῦ Weber περὶ τῶν «Βασικῶν Κοινωνιολογικῶν Κατηγοριῶν»²²³ καὶ τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν²²⁴. Ἐνταῦθα συνοψίζοντες τὰ κατὰ τὸν Weber

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 343 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

223. Ἐν WuG I, ἰδίᾳ σελ. 24-41.

224. Ἐκ τῆς βιβλιογραφίας ἀναφέρομεν ἐνταῦθα ἐκλεκτικῶς:

Agulla, Juan Carlos: Max Weber und die Theorie des sozialen Handelns, Dissertation München 1964, τύποις Πανεπιστημίου Córdoba/Argentinien 1964.

Baier, Horst: Soziologie als Handlungswissenschaft. Eine wissenschaftsgeschichtliche Studie über die Erkenntnis und Methodenlehre Max Webers. Habilitationsschrift, Münster 1968.

Baumgarten, Eduard: Erfolgsethik und Gesinnungsethik. In: Blätter für Deutsche Philosophie, 17/1943.

Τοῦ αὐτοῦ, Soziologie als Verhaltensforschung. In: Soziale Welt, 4/1953, σελ. 291-296.

Becker, Howard: Soziologie als Wissenschaft vom sozialen Handeln. Bearbeitet und herausgegeben von Burkart Holzner, Würzburg 1959.

Gehlen, Arnold: Soziologie als Verhaltensforschung. In: Zeitschrift für die Gesamte Staatswissenschaft, 115/1959, σελ. 1-12.

Τοῦ αὐτοῦ: Probleme einer soziologischen Handlungslehre. In: Soziologie und Leben hrsg. v. Carlo Brinkmann, Tübingen 1952 σελ. 28-63. Ἐπανεκτύπωσις ἐν: Gehlen, Arnold: Studien zur Anthropologie und Soziologie. Neuwied, Luchterhand 1963 (Soziologische Texte 17), σελ. 196-231.

Girndt, Helmut: Das soziale Handeln als Grundkategorie erfahrungswissenschaftlicher Soziologie. (Mit einer Einführung von Johannes Winckelmann und einer Bibliographie von Walter M. Sprondel)., Tübingen, J. C. B. Mohr, 1967.

Haferkamp, Hans: Soziologie als Handlungstheorie. P. L. Berger/

κεντρικὰ στοιχεῖα τῆς «κοινωνικῆς δραστηριότητος» θὰ προσπαθήσωμεν νὰ παρακολουθήσωμεν τὰς ἐκ τῆς «θεωρίας» ταύτης συνεπειὰς διὰ τὴν ἐπιστήμην τῆς κοινωνιολογίας.

Εἶδομεν ὅτι διὰ τὸν Weber ἡ δραστηριότης τοῦ ἀνθρώπου τότε μόνον καθίσταται «κοινωνικὴ» καὶ κατὰ συνέπειαν ἐνδιαφέρουσα διὰ τὴν κοινωνιολογίαν, ὅταν:

1. ἀναφέρεται κατὰ τὴν ὑποκειμενικὴν νοηματοδότησιν τοῦ δρῶντος εἰς τὴν συμπεριφορὰν ἄλλων,
2. συμπεροσδιορίζεται κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς ἀπὸ αὐτῆν τὴν νοηματικὴν ἀναφορὰν καὶ
3. εἶναι δυνατὸν νὰ ἐρμηνευθῇ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς τῆς ὑποκειμενικῆς νοηματοδοτήσεώς τῆς²²⁵.

Αἱ ἐκ τῶν θέσεων αὐτῶν προκύπτουσαι συνέπειαι διὰ τὴν κοινωνιολογίαν εἶναι κυρίως αἱ ἑξῆς:

α. 'Αφ' ἧς στιγμῆς εἰς τὸ ἐπίκεντρον τοῦ ἐνδιαφέροντος αὐτῆς τίθεται τὸ «ὑποκειμενικῶς ὑπολαμβάνομενον νόημα», τὸ ὅποῖον μάλιστα θεωρεῖται ἱκανὸν διὰ τὴν κατανόησιν καὶ ἐρμηνείαν τῆς κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς, ἡ κοινωνιολογία καθίσταται αὐτομάτως μία «κατανοητικὴ» κοινωνιολογία, ἡ ὅποια προσπαθεῖ νὰ κατανοήσῃ τὸ δεδομένον ἢ ὑποκειμενικὸν νόημα καὶ μέσῳ αὐτοῦ τὴν κοινωνικὴν πράξιν.

β. 'Επειδὴ ὅμως, ὡς ἀνωτέρω ἐξετέθη, τοιοῦτον ὑποκειμενικῶς ὑπολαμβάνομενον νόημα συνοδεύει μόνον τὴν ἀνθρωπίνην δραστηριότητα, οὐχὶ ὅμως καὶ τὴν συμπεριφορὰν τῶν ζώων, μέχρις ἐνὸς σημείου δὲ οὐδὲ τῶν πρωτογόνων, ἡ κοινωνιολογία ἀποβαίνει μία ἀποκλειστικῶς ἀνθρωπολογικὴ ἐπιστήμη καὶ μάλιστα μία ἐπιστήμη τοῦ «πολιτισμένου ἀνθρώπου» (Kulturmensch)²²⁶.

T. Luckmann, G. C. Homans N. Luhmann, G. H. Mead, T. Parsons, A. Schütz, M. Weber in vergleichender Analyse und Kritik. Düsseldorf, Universitätsverlag 1972.

Lip p, Wolfgang: Handlung und Herrschaft. Systemkategorien bei V. Pareto und M. Weber. In: Jahrbuch für Sozialwissenschaften. 19/1968, σελ. 8-22.

Munch, Peter A.: Empirical Science and Max Weber's Verstehende Soziologie. In: American Sociological Review, τόμ. 22/1957, σελ. 26-32.

Parsons, Talcott: The Structure of Social Action. A Study in Social Theory with Special Reference to a Group of Recent European Writers. (1937), τόμ. II, Paperback, New York, The Free Press 1968.

Schill, Bruno: Die Rezeption von Max Webers Lehre vom sozialen Handeln durch Talcott Parsons. Dissertation, München 1964.

225. Πρβλ. WL, 429.

226. 'Αποτελεῖ πεποίθησιν τοῦ Weber ὅτι αἱ συμπεριφοραὶ τῶν ζώων καὶ τῶν πρω-

γ) Τέλος τὸ γεγονός ὅτι ἡ κοινωνικὴ συμπεριφορὰ τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι μετέωρος καὶ ἀνεξάρτητος ἐν τῷ χώρῳ καὶ τῷ χρόνῳ, ἀλλά, σταθμίζουσα πάντας τοὺς ὄρους καὶ τὰς προϋποθέσεις καὶ πραγματουμένη ἐντὸς ἐνὸς ἱστορικοπολιτιστικοῦ καὶ κοινωνικοῦ context, οὐσιαστικῶς ἀποτελεῖ μίαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον ἕλλογον χρῆσιν καὶ πραγμάτωσιν δυνατοτήτων, προσδίδει εἰς τὴν κοινωνιολογίαν μίαν ἱστορικὴν διάστασιν εἰς τρόπον, ὥστε ἱστορία καὶ κοινωνιολογία ν' ἀναδεικνύονται ὡς αἰ κατ' ἐξοχὴν δυνάμεναι νὰ ἐρμηνεύσουν τὴν κοινωνικὴν δραστηριότητα τοῦ ἀνθρώπου ἐπιστῆμαι²²⁷.

Δὲν θὰ ἐπανέλθωμεν ἐνταῦθα εἰς ὅσα ἐν ἀρχῇ ἤδη περὶ τῶν σχέσεων ἱστορίας καὶ κοινωνιολογίας παρὰ Max Weber ἐξεθέσαμεν. Ἀπλῶς ὑπεθυ-

τογόνων παραμένον ἐκτὸς δικαιοδοσίας τῆς Κοινωνιολογίας ἢ τοῦλάχιστον δὲν ἔχουν παρὰ ἐντελῶς περιφερειακὴν σημασίαν δι' αὐτήν. Περὶ αὐτοῦ ποιεῖται λόγος ἐν WuG I, σελ. 11 ἐξ. Καὶ ἡ μὲν συμπεριφορὰ τῶν ζώων παραμένει κατ' αὐτὸν ἀκατανόητος δι' ἡμᾶς, καθ' ὅσον εἶναι ἐστερημένη παντὸς ὑποκειμενικοῦ νοήματος (sinnfremd) (WuG I σελ. 12). Τὸ μόνον νόημα, τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο ἴσως ν' ἀναζητηθῇ καὶ εὐρεθῇ εἰς αὐτὴν εἶναι τὸ «βιολογικόν» καὶ «λειτουργικόν» νόημα (ἔ.ά.). Ταῦτα πάντως ἐξαρκοῦν διὰ μίαν κατανόησιν τῆς συμπεριφορᾶς τῶν ζώων, δεδομένου ὅτι αὐτὰ εἶναι πλήρως ἐντεταγμένα εἰς τὸ βιολογικὸν περιβάλλον των καὶ ἀντιδροῦν λειτουργικῶς μόνον, βάσει τῶν ἐνστικτικῶν καὶ ἐρεθισμῶν, δηλαδὴ τῆς βιολογικῆς δομῆς καὶ τοῦ περιβάλλοντός των. (Ἠββλ. καί: P o r t m a n n, A d o l f: Zoologie und das Bild des Menschen, Rowohlts Deutsche Enzyklopädie, Hamburg 1956. Ὁμοίως: S c h e l e r, M a x: Die Stellung des Menschen im Kosmos). Ἀλλὰ καὶ τῶν π ρ ω τ ο γ ὶ ν ῶ ν ἡ συμπεριφορὰ κατὰ τὸν Weber παραμένει σχεδὸν ἐξ ἴσου ἀκατανόητος, ὅσον καὶ τῶν ζώων (WuG I σελ. 11), μολοντί δὲν στερεῖται ὑποκειμενικῆς νοηματοδοτήσεως. Τὸ νόημα ὅμως τοῦτο διεκφεύγει τῆς ἀντιληπτικῆς ἱκανότητός μας καὶ διὰ τοῦτο παραμένει δι' ἡμᾶς ἀκατανόητον. Ἐντεῦθεν, κατὰ τὸν A g u l l a (μν. ἔργ., σελ. 49 ἐξ.), ἐξηγεῖται καὶ τὸ γεγονός ὅτι οἱ ἐθνολόγοι καὶ ἀνθρωπολόγοι (Malinowski, Radcliffe-Brown, Thurnwald) εἰσηγήθησαν καὶ ἐφήρμοσαν εἰς μεγάλην ἔκτασιν τὴν «δομο-λειτουργικὴν» μέθοδον. Ἀδυνατοῦντες νὰ παρακολουθήσουν τὸ ὑποκειμενικὸν νόημα τῆς συμπεριφορᾶς τῶν πρωτογόνων, ἐπεζήτησαν τὴν σπουδὴν τοῦ «λειτουργικοῦ» νοήματος αὐτῆς καὶ διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ab initio παρητήθησαν πάσης προοπτικῆς κατανοητικῆς ἐρμηνείας αὐτῆς. Ἡ λειτουργικὴ προσέγγισις ὅμως ἔχει μόνον δὲν ἀπαντᾷ εἰς τὸ ἐρώτημα τῶν αἰτιωδῶν συναρτήσεων καὶ ἐπενεργειῶν τῆς συμπεριφορᾶς τῶν πρωτογόνων, ἀλλὰ καὶ ἀφήνει ἐντελῶς ἀνεξήγητον τὸ φαινόμενον τῶν κοινωνικῶν μετασχηματισμῶν παρ' αὐτοῖς.

227. Κατὰ τὴν ἀποψιν τοῦ A g u l l a (μν. ἔργ., σελ. 88/89) ἡ κοινωνιολογία τοῦ Weber εἶναι «eine durchaus historische Soziologie, weil er das soziale Handeln oder Verhalten als Gebrauch und Verwirklichung einiger Möglichkeiten wahrnimmt und sucht» (σελ. 88). Φυσικὰ κεντρικὸν ζήτημα διὰ τὸν Weber ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ ἡ «κοινωνικὴ δραστηριότης», «doch für Max Weber ist dieses nur durch eine Perspektive zu betrachten: die sozio-historische, weil sie strenggenommen die ganze Gesellschaft umfasst» (σελ. 89).

μίζομεν ὅτι τόσον εἰς τὰ περίφημα «Δοκίμια Κοινωνιολογίας τῆς Θρησκείας», ὅσον καὶ εἰς τὸ συστηματικὸν αὐτοῦ ἔργον περὶ «Κοινωνίας καὶ Οἰκονομίας» ἢ ἱστορικὴ διάστασις καταλαμβάνει ὅλως κεντρικὴν θέσιν. Ἰδιαιτέρως εἰς τοὺς τρεῖς τόμους τῶν θρησκευτικοκοινωνιολογικῶν δοκιμίων ὁ Weber κατὰ μέγα μέρος ἐπιχειρεῖ μίαν ἐρμηνείαν τοῦ δυτικοῦ ἐκλογικευμένου καὶ κεφαλαιοκρατουμένου κόσμου, ἐξετάζων αὐτὸν ὑπὸ τὸ πρῶσμα τοῦ παρελθόντος²²⁸.

Βεβαίως ἡ ἱστορικὴ διάστασις δὲν ἀποτελεῖ κοινωνιολογίαν. Ἡ κοινωνιολογία ἀπαιτεῖ καὶ τὰς κανονικότητας, πέραν τῶν μεταβλητῶν καὶ τὰς σταθεράς τοῦ κοινωνικοῦ βίου, τὰς ὁποίας ὁ Weber ἀναζητεῖ μὲ τὴν βοήθειαν τῶν ἰδεοτύπων. Μία συστοιχία ὅμως μεταξύ μεταβλητῶν καὶ σταθερῶν φαίνεται διὰ τὸν Weber νὰ εἶναι ἀπαραίτητος προϋπόθεσις διὰ τὴν κοινωνιολογικὴν προσέγγισιν τῆς πραγματικότητος.

Ὅταν ὁμιλῶμεν βεβαίως περὶ τῶν σταθερῶν, δὲν ἀναφερόμεθα εἰς τὸ κανονιστικὸν μέρος τῆς συμπεριφορᾶς, τὸ ὁποῖον ἐνδιαφέρει ἄλλας ἐπὶ μέρους κοινωνικὰς ἐπιστήμας, ὡς ἡ οἰκονομία, ἡ νομικὴ, ἡ θεολογία, ἡ πολιτικὴ κ.τ.τ., ἀλλ' ἐννοοῦμεν κυρίως τὴν ἐκλογικευτικὴν διαδικασίαν (Rationalisierungsprozess), ἡ ὁποία προσδίδει μέσῳ τοῦ ὀρθολογικοῦ ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν» πράττειν μίαν ὁμοιομορφίαν εἰς τὴν κοινωνικὴν συμπεριφορὰν. Ἐξετάζουσα τόσον τὴν ἱστορικότητα, ὅσον καὶ τὴν κανονικότητα τῆς συμπεριφορᾶς ἡ κοινωνιολογία καθίσταται μία συνθετικὴ ἐπιστήμη, ἡ ὁποία συμπεριλαμβάνει τὴν παντὸς εἶδους δραστηριότητα τοῦ ἀνθρώπου — οἰκονομικὴν, νομικὴν, θρησκευτικὴν, πολιτιστικὴν, πολιτικὴν κλπ. — ἐν ᾧ μέτρῳ καὶ καθ' ἣν ἕκτασιν αὕτη συνοδεύεται ὑπὸ ὑποκειμενικῶς ἐκ μέρους τοῦ πράττοντος νοουμένης σημασιοδοτήσεως, δηλαδὴ εἶναι συνειδητὴ. Ἡ νοηματικὴ πλευρὰ τῆς συμπεριφορᾶς αὐτῆς ἀνήκει εἰς τὴν κοινωνιολογίαν, ἡ κανονιστικὴ εἰς τὰς ἀντιστοιχοὺς εἰδικὰς ἐπιστήμας²²⁹. Ὅ,τι προσδίδει εἰς τὰ θρησκευτικὰ, πολιτικὰ, νομικὰ, πολιτιστικὰ φαινόμενα τὴν κοινωνιολογικὴν των ἀπόχρωσιν καὶ τὰ

228. Κατὰ τὴν ἄποψιν τοῦ Agulla (μν. ἔργ., σελ. 36) «Ὁ Max Weber ἀναζητεῖ ἐπὶ τοῦ προκειμένου βοήθειαν ἀπὸ τὸ ἱστορικὸν παρελθόν, διὰ νὰ κατανοήσῃ καὶ ἐρμηνεύσῃ τὸ νόημα τῆς κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς εἰς τὸ παρόν. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὸ Βεμπεριανὸν ἔργον βλέπει κανεὶς τὸ παρελθόν νὰ ἐπιζῆ εἰς τὸ παρόν, δεδομένου ὅτι τὸ παρόν ἐμφανίζεται ὡς τὸ ἄθροισμα τῶν δυνατοτήτων, τὰς ὁποίας κληροδοτεῖ τὸ παρελθόν, ὅταν παύῃ ν' ἀποτελεῖ πραγματικότητα, δηλαδὴ ὅταν παρέρχηται». Μὲ τὴν ἐπιβίωσιν τοῦ παρελθόντος ἐν τῷ παρόντι προσφέρεται: α. τὸ παρόν ὡς μία δυνατότης πραγματώσεως καὶ παροντοποιήσεως τῆς κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς καὶ β. τὸ παρελθόν ὡς μία δυνατότης κατανοήσεως καὶ ἐρμηνείας τοῦ ὑποκειμενικῶς δοξαζομένου νοήματος τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς συμπεριφορᾶς» (μν. ἔργ., σελ. 37).

229. Ὁ Weber ἀντιδιαστέλλει τὴν κοινωνιολογίαν καὶ ἱστορίαν, τὰς ὁποίας ἀντιλαμβάνεται ὡς ἐμπειρικὰς ἐπιστήμας, ἀπὸ τὴν νομικὴν, λογικὴν, αἰσθητικὴν κλπ., τὰς ὁποίας χαρακτηρίζει ὡς «δογματικὰς», καθ' ὅσον δὲν ἐνδιαφέρονται διὰ τὸ ὑποκειμενικόν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀντικειμενικῶς ὀρθόν» νόημα τῆς πράξεως. Πρβλ. WuG I, σελ. 5.

καθιστᾷ ἀντικείμενα τῆς κατανοούσης κοινωνιολογίας εἶναι ἢ συνοδεύουσα ταῦτα νοηματοδότησις²³⁰.

Ἡ κυριωτέρα συνέπεια τῆς οὕτω πως κατανοουμένης κοινωνιολογίας εἶναι ὁ περιορισμὸς τοῦ ἀντικειμένου αὐτῆς, τὸ ὁποῖον ὁ Weber ἐντοπίζει εἰς τὴν κατανοητὴν, ὑποκειμενικῶς νοηματοδοτουμένην δραστηριότητα. Μόνον ὅσα διαθλῶνται ὑπὸ τὴν πρισματικὴν αὐτὴν γωνίαν τῆς νοηματοδοτήσεως ἀποτελοῦν καὶ θέμα τῆς κατανοούσης κοινωνιολογίας. Ὁ περιορισμὸς οὗτος θὰ ἠδύνατο νὰ εἶναι λίαν ἐπικίνδυνος, ἐὰν ὁ Weber ἤγειρε τὴν ἀξίωσιν ἀποκλειστικότητος διὰ τὴν μέθοδόν του. Φαίνεται ὅμως ὅτι πρῶτος αὐτὸς συναισθάνεται ἀπολύτως τὰ «στενὰ ὄρια» μιᾶς κατανοούσης κοινωνιολογίας²³¹, διὰ τοῦτο καὶ διευκρινίζει ρητῶς ὅτι οὐδεὶς εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ δεχθῆ δι' ἑαυτὸν τὸν τοιοῦτον περιορισμόν²³². Ἀκριβῶς ἕνεκα τούτου καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης παραγράφου ἐτονίσαμεν ὅτι ἡ «κατανοοῦσα κοινωνιολογία» δὲν ἔρχεται ν' ἀντικαταστήσῃ, ἀλλὰ νὰ ἐμπλουτίσῃ τὴν παραδοσιακὴν, διότι ὁ περιορισμὸς, ἐφ' ὅσον δὲν ἀπολυτοποιεῖται, ἀναδεικνύεται ἐμπλουτισμὸς, ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι ἡ κοινωνιολογία ὑποχρεοῦται πέραν τῶν ἐμπειρικῶν διαπιστώσεων τῶν κανονικότητων νὰ προχωρήσῃ καὶ εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ νοήματος τῆς κοινωνικῆς δραστηριότητος.

Εἰς τὸν πρῶτον αὐτὸν περιορισμὸν προσθέτει ὁ Weber καὶ δεῦτερον, διὰ τῆς γνωστῆς τάσεώς του πρὸς ἀναγωγὴν ὅλων τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν καὶ συλλογικῶν φαινομένων «εἰς τὴν κοινωνικὴν δραστηριότητα τῶν μετεχόντων ἐπὶ μέρους ἀτόμων»²³³. Ὅπως γράφει εἰς τὰ ἐπιστημολογικὰ δοκίμιά του, μόνον οἱ ἄνθρωποι, τὰ ἄτομα, δύνανται νὰ εἶναι φορεῖς νοηματοφόρου δραστηριότητος²³⁴, οὐδέποτε δὲ τὰ συλλογικὰ ὄργανα καὶ οἱ κοινωνικοὶ

230. Κατὰ τὸν Agulla εἰς τὰ δύο ἔργα τοῦ ὁ Weber, τὴν «Οἰκονομίαν καὶ Κοινωνίαν» καὶ τὰ «Δοκίμια Κοινωνιολογίας τῆς Θρησκείας», ἐξετάζει «ὅλα τὰ πραγματικὰ πεδία κοινωνικῆς δραστηριότητος» ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τῆς κατανοήσεως τοῦ «νοήματος» τῆς κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο καὶ χαρακτηρίζει τὰ δύο ταῦτα ἔργα ὡς «μὴ ἀπὸ τὰς πληρεστέρας προσπαθείας κατανοήσεως τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς δύσεως». Πρβλ. Agulla, J. C., μν. ἔργ., σελ. 36.

231. Εἰς τὸ δοκίμιον περὶ τῶν «Βασικῶν κοινωνιολογικῶν ἐννοιῶν» ὁ Weber ὁμιλεῖ περὶ τῶν «engen Schranken, in die sie (=die verstehende Soziologie) gebannt ist». WuG I, σελ. 12.

232. «...für die Soziologie im hier betriebenen Sinne des Wortes (der ja eine Begrenzung auf «verstehende» Soziologie» enthält, welche niemandem aufgenötigt werden soll und kann).» WuG I, σελ. 9.

233. Γράφει ἐν WL σελ. 439: «Begriffe wie »Staat« »Genossenschaft«, »Feudalismus« und ähnliche bezeichnen für die Soziologie, allgemein gesagt, Kategorien für bestimmte Arten menschlichen Zusammenhandelns, und es ist also ihre Aufgabe, sie auf »verständliches« Handeln, und das heisst ausnahmslos: auf Handeln der beteiligten Einzelmenschen, zu reduzieren».

234. «Handeln im Sinn sinnhaft verständlicher Orientierung des eignen Ver-

θεσμοί. Τόσον τὰ συλλογικά ὄργανα (Kollektiva), ὅσον καὶ αἱ συλλογικαὶ ἔννοιαι (Kollektivbegriffe) δὲν σημαίνουν διὰ τὴν βεμπεριανὴν κοινωνιολογίαν, παρὰ μόνον «κατηγορίας δι' ὀρισμένου εἴδους ἀνθρωπίνην ἀπὸ κοινοῦ δραστηριότητα»²³⁵. Τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα φανερῶνουν τελικῶς «διαδρομὰς καὶ συναρτήσεις ἐξειδικευμένης συμπεριφορᾶς ἐπὶ μέροϋς ἀνθρώπων». Διὰ τοῦτο καὶ ἡ κοινωνιολογία ὁμιλοῦσα περὶ κράτους, πολιτείας, στρατοῦ, οἰκογενείας κττ. ἔννοεῖ «τελικῶς μίαν κατὰ συγκεκριμένον τρόπον διαμορφωμένην διαδρομὴν πραγματικῆς ἢ ὡς δυνατῆς συλλαμβανομένης κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς ἀτόμων»²³⁶. Τὸ γεγονός, λέγει ὁ Weber, ὅτι ὑφίσταται π.χ. μία φιλία, ἀλλὰ καὶ μία πολιτεία, δὲν σημαίνει διὰ τοὺς κοινωνικοὺς παρατηρητὰς τίποτε περισσότερον, παρὰ τὸ ὅτι ὑπάρχει μία πιθανότης, ὀρισμένοι ἄνθρωποι νὰ συμπεριφερθοῦν κατὰ κάποιον τρόπον καθωρισμένον²³⁷. Ὁ καθωρισμένος καὶ προσδοκώμενος οὗτος τρόπος συμπεριφορᾶς παρουσιάζει μίαν συχνότητα σταθμητὴν²³⁸, ἂν καὶ μόνον κατὰ προσέγγισιν. Ὁ κοινωνιολόγος ὅμως δὲν δύναται ν' ἀναμένῃ ἀπὸ τοὺς «κοινωνιολογικοὺς νόμους» τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὸ ἀνεξαίρετον, καὶ τοῦτο λόγῳ τοῦ ὑψηλοῦ βαθμοῦ συνθετότητος τῶν κοινωνικῶν μεγεθῶν. Τὰ μεγέθη ταῦτα δὲν προσφέρονται διὰ τὴν διατύπωσιν ἀνεξαιρέτων κανόνων, ἀλλὰ μόνον διὰ τὴν στάθμισιν προσφύρων προσδοκιῶν ὀρισμένων ἀκολουθιῶν²³⁹. Εἰς τὸν κοινωνικὸν ἐπιστήμονα θὰ πρέπει νὰ παραμένῃ πάντοτε σαφὲς ὅτι τὸ χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα τῶν κοινωνικῶν «νόμων» εἶναι ὅτι ἀποτελοῦν «νόμους πιθανότητος» διὰ τὴν ἔλλογον μέσῃ συμπεριφορᾶν τοῦ μέσου ἀνθρώπου. Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ λόγος, διὰ τὸν ὅποιον ἡ κοινωνιολογία ἀδιαφορεῖ ἐξ ἴσου διὰ τὴν ἀπόλυτον ἀκρίβειαν (Exaktheit) ὅσον καὶ διὰ τὰς ἐξαιρέσεις. Τὰ ἐνδιαφέροντά της στρέφονται πρὸς τὴν συνήθη μέσῃ συμπεριφορᾶν καὶ τὴν βιωτικὴν καθημερινότητα τῶν ἀνθρώπων²⁴⁰.

Αἱ ἀνωτέρω ἀπόψεις τοῦ Weber ἐπιφέρουν μίαν βαθυτάτην τομὴν εἰς τὸν κόσμον τῶν ἐνοιῶν καὶ σχεδὸν ἀνατρέπουν τὸ παραδοσιακὸν καὶ καθιερωμένον περιεχόμενόν των. Αἱ ἐννοιαι τοῦ Weber ἔχουν χαρακτῆρα σαφῶς τεχνητόν, ὁ ὅποιος προσδίδει εἰς αὐτὰς μίαν ἀσυνήθη εὐρύτητα, ἔχει ὅμως ὡς συνέπειαν τὸν ἀποπροσανατολισμὸν ἀπὸ τοῦ καθιερωμένου τρόπου αἰσθήσεως

haltens gibt es für uns stets nur als Verhalten von einer oder mehreren einzelnen Personen» WuG. I σελ. 9.

235. WL, σελ. 439.

236. WuG I, σελ. 9 ἐξ.

237. WuG I, σελ. 17 ἐξ.

238 WL, σελ. 444 καὶ 469.

239. Πρβλ. WL, σελ. 87 καὶ 112.

240. Πρβλ. WuG I, σελ. 7.

τῆς πραγματικότητος. Τοῦτο γίνεται ἰδιαιτέρως ἀντιληπτὸν ὅταν π.χ. ὁ Weber διαπραγματεύεται τὸ θέμα τῆς ἐξουσίας²⁴¹. Δι' ἓνα κόσμον, ὁ ὁποῖος εἶχε συνειθίσει ἀπὸ αἰῶνων νὰ διακρίνη ὡς τύπους ἐξουσίας τὴν τυραννίαν, ὀλιγαρχίαν, ἀριστοκρατίαν, πλουτοκρατίαν, δημοκρατίαν, μοναρχίαν κλπ., ἐπὶ δὲ τῶν ἡμερῶν τοῦ Weber ἐτέλει ὑπὸ ἰσχυρὰς ἐπιδράσεις τοῦ λαϊκοῦ μαρξισμού, ἀπετέλεσεν ἀσφαλῶς ξενίζοντα ἀποπροσανατολισμὸν ἢ βεμπεριανὴ διάκρισις τῆς ἐξουσίας εἰς χαρισματικὴν, παραδοσιακὴν καὶ ὀρθολογικὴν. Ἄλλ' ἡ νέα αὕτη διάκρισις εἶναι ἡ μόνη ἐξυπηρετοῦσα τὸ κατανοητικὸν ἐνδιαφέρον τοῦ Weber καὶ διευκολύνουσα τὴν ἀναγωγὴν τοῦ ἐξουσιαστικοῦ δικαιώματος εἰς τὴν συμπεριφορὰν τοῦ ἀτόμου. Καὶ τοῦτο εἶναι τὸ *specificum* τῆς βεμπεριανῆς κοινωνιολογικῆς σκέψεως.

IV. Ἡ Θρησκευτικὴ Κοινωνικοπολίσις.

Μετὰ τὴν ἀνάλυσιν τῆς κοινωνικῆς δραστηριότητος ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἐκθέσωμεν παραδειγματικῶς, πῶς ὁ Weber ἐφαρμόζει τὰς προεκτεθεισὰς θεωρητικὰς ἀρχὰς του εἰς τὸ πρακτικὸν ἔργον τῆς κοινωνιολογικῆς ἀναλύσεως, χρησιμοποιοῦντες ὡς παράδειγμα τὰς θρησκευτικῶν κοινωνιολογικῶν του ἐρεῦνας²⁴². Ἡ ἐκλογή τῶν θρησκευτικῶν κοινωνιολογικῶν δοκιμῶν ὡς παραδείγματος δὲν εἶναι τυχαία. Ὁ Weber εἶναι ὁ ἰδρυτὴς καὶ κλασσικὸς τῆς Κοινωνιολογίας τῆς Θρησκείας, ὁ ὁποῖος ἐξακολουθεῖ μέχρι καὶ σήμερον ν' ἀσκήσῃ ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως καὶ ἐξελιξέως τοῦ νεοπαγοῦς τούτου κλάδου. Ἐξ ἄλλου τὰ θρησκευτικῶν κοινωνιολογικῶν δοκίμια ὀροθετοῦν τὴν ἀπὸ τοῦ 1904 σημειωθείσαν στροφὴν τοῦ Weber πρὸς τὴν κοινωνιολογίαν, ἐκφράζουσι τὰς ἀντιλήψεις τοῦ συγγραφέως κατὰ τρόπον σαφῆ καὶ φέρουσι τὸν μελετητὴν

241. WuG I, σελ. 157 ἐξ.

242. Τὰ δοκίμια κοινωνιολογίας τῆς Θρησκείας τοῦ Weber συνεκεντρώθησαν εἰς τρεῖς τόμους εἰς τὰ: *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie*, Tübingen, Mohr 1920/21. (Εἰς τὸ ἐξῆς παραπέμπομεν: RS I/II/III).

Ὁ πρῶτος τόμος περιέχει ἐπεξεργασμένα τὰ δοκίμια περὶ τῆς Προτεσταντικῆς Ἠθικῆς, τὰ ὁποῖα τὸ πρῶτον ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸ «*Archeion*» [20 (1905), 1-54 καὶ 21 (1905), 1-110], καθὼς καὶ τῶν ἄρθρων του περὶ τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Παραφυσῶν ἐν Βορείῳ Ἀμερικῇ, (τὸ πρῶτον δημοσιευθέντων εἰς τὴν «*Frankfurter Zeitung*» τῆς 13. καὶ 15. Ἀπριλίου 1906 καὶ εἰς τὸ «*Christliche Welt*», 20 (1906), στήλη 358-562 καὶ 577-583). Περαιτέρω περιέχεται μία Εἰσαγωγή εἰς τὴν Οἰκονομικὴν Ἠθικὴν τῶν παγκοσμίων θρησκευμάτων καὶ μία μελέτη περὶ τῶν βαθμίδων θρησκευτικοῦ ἀναχωρητισμοῦ.

Ὁ δεῦτερος τόμος πραγματεύεται τὰ θρησκευτὰ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ Βουδδισμοῦ καὶ ὁ τρίτος τὸν ἀρχαῖον Ἰουδαϊσμόν. Πέραν τῶν δοκιμῶν τούτων σημαντικὴ εἶναι καὶ ἡ συστηματικὴ ἐπεξεργασία τοῦ θρησκευτικοῦ ὕλικου του, ἡ ὁποία συμπεριελήφθη εἰς τὸ «*Wirtschaft und Gesellschaft*» ἔ.δ., τομ. I, σελ. 317-488.

εἰς ἐπαφὴν μὲ διαστάσεις τῆς βεμπεριανῆς σκέψεως ἐντελῶς ἀπαραιτήτους διὰ τὴν κατανόησιν τῶν θεωρητικῶν του δοκιμίων.

Αἱ ἐργασίαι αὗται, καὶ μάλιστα αἱ σχετιζόμεναι μὲ τὴν περίφημον «προτεσταντικὴν θέσιν», πολλάκις πολλαπλῶς παρενοήθησαν καὶ ἐκρίθησαν κατὰ τρόπον ἄδικον, ἀξιολογικῶς φορτισμένον καὶ μονομερῆ²⁴³. Ἐνίοτε ἡ κριτικὴ ἐστράφη καὶ ἐναντίον τοῦ προσώπου τοῦ Weber, εἴτε διὰ τῆς ἀναγωγῆς τῶν στάσεων καὶ ἰδεῶν του εἰς ψυχολογικὰ προβλήματα τῆς νεότητος αὐτοῦ²⁴⁴, εἴτε διὰ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ αὐτοχαρακτηρισμοῦ του ὡς «θρησκευτικῶς ἀμούσου»²⁴⁵. Ἐκρίθη ὅτι ἐρευνητῆς, τοῦ ὁποίου αἱ θρησκευτικαὶ χορδαὶ οὐδέποτε ἐδονήθησαν ὑπὸ θρησκευτικῆς συγκινήσεως, εἶναι ἐντελῶς ἀκατάλληλος διὰ νὰ κατανοήσῃ τὴν βαθυτάτην οὐσίαν τοῦ φαινομένου τῆς θρησκείας καὶ δὲν δύναται νὰ προσεγγίσῃ καὶ διαπραγματευθῇ ταύτην, παρὰ μόνον καθαρῶς ἐγκεφαλικῶς καὶ νοησιαρχικῶς.

Δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ συζητήσωμεν τὸ βᾶσιμον τῆς κριτικῆς ταύτης. Γενικῶς μόνον ἐπιθυμοῦμεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ὁ Weber δὲν ὑπῆρξε τόσον (ἀμούσος) θρησκευτικῶς, ὅσον συνήθως πιστεύεται, ἢ δὲ σκέψις του

243. Ἰδιαιτέρως ἐστράφησαν κατὰ τοῦ Weber οἱ ρωμαιοκαθολικοὶ καὶ οἱ μαρξισταί, οἱ πρῶτοι διὰ λόγους γοήτρου μᾶλλον, οἱ δεῦτεροι διότι εἰς τὸ πρόσωπον καὶ τὴν ἐργασίαν τοῦ Weber ἐβλεπον καὶ βλέπουν ἐπικίνδυνον ἀνασκευαστὴν τῶν θεωριῶν των. Τὸν ἐνδιαφερόμενον ἀναγνώστην παραπέμπομεν καθ' ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὴν παλαιότεραν φάσιν τῆς ἐριδος εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Johannes Winkelman ἐκδοθέντα συλλογικὸν τόμον: Max Weber. Die protestantische Ethik II. Kritiken und Antikritiken, München und Hamburg, Siebenstern Taschenbuch Verlag Nr. 119/120, 1968, ὡς πρὸς δὲ τὴν σύγχρονον συζήτησιν ἐπὶ τοῦ θέματος εἰς τὸν ὑπὸ τῶν: Constans Seyfarth καὶ Walter M. Sprondel ἐκδοθέντα τόμον Seminar: Religion und gesellschaftliche Entwicklung. Studien zur Protestantismus-Kapitalismus-These Max Webers. Frankfurt/M, Suhrkamp, 1973 (=St W 38). Βιβλιογραφία σχετικὴ ἀναγράφεται τόσον εἰς τὸν τόμον τῶν Seyfarth-Sprondel, ὅσον καὶ εἰς τὴν διδακτορικὴν ἐργασίαν τοῦ Helmer, H. J. Religion und Wirtschaft. Die neuere Kritik der Weberthese. Wirtschafts- und Sozialwissenschaftliche. Dissertation, Köln 1970.

244. Πρβλ. ἰδίως τὸ ἔργον: Mitzmann, Arthur, The Iron Age. An Historical Interpretation of Max Weber. Alfred A. Knopf, New York 1970.

245. Ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ καθηγητῆς Σαβράμης, ἐνῶ γίνεται κατὰ κόρον χρῆσις τῆς φράσεως τοῦ Weber «ich bin religiös unmusikalisch», σπανίως ἀναφέρεται καὶ ἡ συνέχεια τῆς φράσεως, ἡ ὁποία ἐν τῷ συνόλω της ἔχει ὡς ἑξῆς: «Ich bin zwar religiös absolut unmusikalisch und habe weder Bedürfnis noch Fähigkeit, irgendwelche seelische Bauwerke religiöser Charakters in mir zu errichten. Aber ich bin nach genauer Selbstprüfung weder antireligiös noch irreligiös». Weber, Marianne Lebensbild, σ. 370. Παρὰ Savramis, Demosthenes: Religionssoziologie. Eine Einführung. München, Nymphenburger, 1968, σελ. 39.

κάθε άλλο παρά ἀ-θρησκευτική είναι, ὡς παρά τινων ὑπεστηρίχθη²⁴⁶. Οἰκογενειακὴ ἀνατροφή, πνευματικὴ παράδοσις, σπουδαὶ καὶ ἡ λεπτὴ ἀτμόσφαιρα τῆς Heidelberg καθὼς καὶ ἡ προσωπικὴ φιλία μετὰ τῶν Ernst Troeltsch καὶ Friedrich Naumann συνέβαλον, ὥστε ὁ Weber καὶ ὡς ἄνθρωπος καὶ ὡς στοχαστῆς καὶ ὡς ἐρευνητῆς νὰ στρέφῃ τὸ βλέμμα του διαρκῶς πρὸς τὴν θρησκείαν. Ἰσως δὲν ὑπῆρξε τυποποιημένος καὶ χαρακτηριστικὸς homo religiosus, ὡς οἱ προτεστάνται τοῦ 19 αἰῶνος, οὐδεὶς ὅμως δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ ὅτι τὸν Weber ἀπασχολεῖ διαρκῶς καὶ σοβαρῶς ἡ θρησκεία²⁴⁷ καὶ ὅτι ἡ σκέψις του καὶ αἱ τοποθετήσεις του ἐπηρεάσθησαν σημαντικῶς ὑπ' αὐτῆς.

Αἱ θρησκευτικοινωνιολογικαὶ μελέται τοῦ Weber — εἴτε περὶ τῶν γνωστῶν παγκοσμοϊστορικῶν, εἴτε περὶ τῶν καθαρῶς συστηματικῶν δοκιμῶν πρόκειται — δὲν προσφέρουν ἐμπειρικὸν θρησκευτολογικὸν ὕλικὸν ἐκ πρώτης χειρὸς καὶ κατὰ ταῦτα τὰ στοιχεῖα τῶν δὲν εἶναι νέα. Ὁ Weber ἐστηρίχθη ἐπὶ τοῦ διαθεσίμου κατὰ τὴν ἐποχὴν του θεολογικοῦ, θρησκευτολογικοῦ καὶ ἱστο-

246. Οὕτω πως ὁ Alfred Müller-Armack ἐχαρκτήρισε τὴν Κοινωνιολογίαν τῆς Θρησκείας τοῦ Weber ὡς «Religionssoziologie ohne Religion», ἐνῶ ὁ Othmar Spann ὁμιλεῖ περὶ «θρησκευτικῆς ἀχρωματοφίας» τοῦ Weber. [Savramis, ἔ.ἀ., σελ. 38/39]. Ἄλλοι ἀντιθέτως ἀναγνωρίζουν εἰς τὸν Weber «Ehrfurcht vor echter Religiosität» [Paul Honigsheim] ὁ δὲ Σαβράμης γράφει: «Man verspürt in Webers gesamten Werk die Ehrfurcht von echter christlicher Religiosität, und ich würde Marianne Weber durchaus zustimmen, das die dauernde Auseinandersetzung mit der Religion diejenige Form war, in die die eigene Religiosität seiner mütterlichen Familie in ihm fortlebte» Savramis, D. ἔ.ἀ. σελ. 39, ὅπου καὶ σχετικαὶ παραπομπαί. Πρβλ. περαιτέρω καὶ τὸ ἔργον τοῦ Alheit, Peter: Das «Areligiöse» im Denken Max Webers. Eine religionsphilosophische Studie zum Problem der Ethik bei Max Weber. Dissertation, Marburg 1971.

247. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν σπουδῶν του εἶχε τὴν εὐκαιρίαν μακρῶν θεολογικῶν συζητήσεων μετὰ τοῦ ἐξαδέλφου του Otto Baumgarten, ὁ ὁποῖος ἐφοίτα εἰς τὸ τελευταῖον ἐξάμηνον τῶν θεολογικῶν του σπουδῶν. Ὁ Weber ἐμελέτησε τὰ συγγράμματα τῶν μεγάλων θεολόγων τῆς ἐποχῆς του: Strauss, Schleiermacher καὶ Pfleiderer, εἰς μίαν ἐπιστολὴν δὲ πρὸς τὴν μητέρα του (16.5.1882) ἐκφράζει περὶ αὐτῶν τὰς ἀπόψεις του κριτικῶς. Διὰ τὸ ἔργον τοῦ Strauss «Der alte und der neue Glaube» ἀποφαίνεται ὅτι οὐδὲν νεώτερον προσθέτει εἰς τὴν ἐπιστήμην. Δὲν εἶναι παρά ἓν εἶδος μικρᾶς ἐγκυκλοπαιδείας ἐλευθερόφρονος σκέψεως καὶ κοσμοθεωρίας, τὴν ὁποίαν ὁ Weber εὕρισκει πολὺ ἐπιπολαιῶν. Ἄλλὰ καὶ τοῦ Schleiermacher τὸ ἔργον «Reden über die Religion» εὕρισκει γραμμένον εἰς ἀκατανόητον παλαιοφραγκικὸν καὶ κικερωνικὸν ὕφος, μολοντί δὲ ἐκτιμᾷ τὰς προθέσεις καὶ τὴν ζέσιν τῆς καρδίας τοῦ συγγραφέως, δὲν ἐντυπωσιάζεται ἀπὸ τὸ ἔργον του. Μόνον ὁ «Paulinismus» τοῦ Pfleiderer τοῦ δίδει τὴν ἐντύπωσιν ἐνδιαφέροντος ἔργου, τὸ ὁποῖον ἤδη ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς του ὑπόσχεται κάτι σημαντικόν». (Πρβλ. Weber, Marianne, Lebensbild, σελ. 48/49). Φυσικῶς ὁ Pfleiderer κινεῖται ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς ἱστορικο-κριτικῆς ἐρεύνης καὶ ἐπομένως εὕρισκται πλησιέστερον πρὸς τὰς ἐπιστημονικὰς ἀντιλήψεις τοῦ Weber.

ρικοῦ ὕλικου, τὸ ὁποῖον ὅμως ἀποδεικνύει ὅτι κατέχει εἰς βαθμὸν πληρότητος ἐκπληκτικόν, χρησιμοποιοεῖ δὲ μὲ ἀξιοθαύμαστον εὐχέρειαν καὶ συγκριτικὴν δεινότητά²⁴⁸. Ὁ μελετητὴς λοιπὸν τῆς θρησκείας δὲν θ' ἀναζητήσῃ εἰς τὰ ἔργα τοῦ Weber νέα θεολογικὰ ἢ θρησκευολογικὰ στοιχεῖα, θ' ἀνέυρη ὅμως εἰς αὐτὰ μίαν πρωτότυπον συνθετικὴν κοινωνιολογικὴν διαπραγμάτευσιν τῶν μέχρι τοῦδε ἱστορικῶν «δεδομένων»²⁴⁹. Ἐξ ἄλλου καὶ διὰ τὸν Weber ἰσχύει ὅτι ἡ σκέψις του ἀποτελεῖ ὀργανικὸν καὶ ἀναπόσπαστον τμῆμα μιᾶς συγκεκριμένης ἐποχῆς τῆς ἱστορίας τοῦ πνεύματος, ὅσονδῆποτε καὶ ἂν γίνηται λόγος περὶ ἰδιοφυΐας καὶ πρωτοτυπίας. Τούτου ἔχει παρὰ πάντα ἄλλον σαφεστάτην συνείδησιν ὁ Weber, ὁ ὁποῖος, ἀποδεχόμενος ἢ ἐπικρίνων, πάντοτε αἰσθάνεται συνδεδεμένος μετὰ τοῦ πνευματικοῦ κόσμου τοῦ περιβάλλοντός του. Τὴν στενὴν αὐτὴν διασύνδεσιν ὑποδηλοῖ καὶ ὁ ἐσχάτως ἐκ μέρους κυρίως τῆς μαρξιστικῆς σκέψεως ἀποδοθεὶς εἰς αὐτὸν χαρακτηρισμός: «Μάρξ τοῦ ἀστικισμοῦ».

Ὁ Weber ὁδηγεῖται πρὸς θρησκευοκοινωνιολογικὰς ἐρεῦνας ἐξ ἀφορμῆς κυρίως τοῦ μαρξιστικοῦ ἐρωτήματος περὶ τῶν σχέσεων μεταξὺ ὕλικῆς ὑποδομῆς καὶ πνευματικοῦ ἐποικοδομήματος. Χωρὶς νὰ φθάσῃ ἀπὸ τοῦ μαρξιστικοῦ ὕλιστικοῦ μονισμοῦ εἰς ἓνα πνευματικὸν μονισμόν ἐγγελικανοῦ τύπου, ἔρχεται εἰς ἀπ' εὐθείας σύγκρουσιν μὲ τὰς ἀντιλήψεις τοῦ (κλαϊκοῦ μαρξισμοῦ) καὶ προσπαθεῖ νὰ καταδείξῃ ὅτι ὁ πνευματικὸς συντελεστής, μάλιστα δὲ ἡ θρησκευτικὴ παράμετρος, ἀσκεῖ ἀποφασιστικῆς σημασίας καὶ σπουδαιότητος ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ὕλικῆς, ἰδίᾳ δὲ τῆς οἰκονομικῆς ἱστορίας καὶ συμπεριφορᾶς τῶν ἀνθρώπων. Μολοντί αἱ σχετικαὶ ἐργασίαι τοῦ Weber προηγούνται καὶ χρονικῶς τῶν συστηματικῶν κοινωνιολογικῶν μελετῶν του περὶ θρησκείας,

248. Διὰ τὴν καλλιτέραν κατανόησιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ Weber εἶναι ἀπαραίτητον ὁ ἀναγνώστης νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν του τὰ κυριώτερα θρησκευολογικὰ καὶ θεολογικὰ ἔργα τῆς ἐποχῆς, τὰ ὁποῖα ἐμμέσως ἢ ἀμέσως ἤσκησαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ συγγραφέως ἢ ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς πηγαὶ πρώτης ὕλης παρ' αὐτοῦ. Τοιαῦτα εἶναι μεταξὺ ἄλλων τὰ ἔργα τῶν συγγραφέων: F. Max Müller, Chantepie de la Saussaye, Julius Wellhausen, Eduard Meyer, Carl Weizsäcker, Otto Pfleiderer, Wilhelm Bousset, Adolf von Harnack, Wilhelm Möller, Karl Müller κ.λ.π. Φυσικὰ θὰ πρέπει νὰ προστεθοῦν ὅπωςδῆποτε αἱ Εἰσαγωγαὶ εἰς τὰς Π.Δ. καὶ Κ.Δ. τῆς ἐποχῆς, ἡ πρώτη ἐκδοσις τῆς RGG καὶ ἡ Realenzyklopädie für Protestantische Theologie und Kirche.

249. Ὁ Δ. Τσάκωνας εἰς τὸ ἔργον του: Max Webers Religionssoziologie, Ἀθήναι 1957, (Ἐνάτυπον ἐκ τοῦ «Ἀρχείου» τοῦ Δ. Καλλιτσουανάκη, τόμ. 37 (1957), τεύχ. Γ'), σελ. 16, γράφει διὰ τὸ θρησκευοκοινωνιολογικὸν ἔργον τοῦ Weber: «Das Mosaik, aus dem es sich zusammensetzt, hat er nicht selbst geschaffen..., aber er hat es, wenn man so sagen darf, geschliffen und damit erst dem Auge des Beschauers einen ebenso wissenschaftlich wie künstlerisch vollendete – Anblick verschafft ... Max Webers Religionssoziologie ist die schönste und reifste Frucht der Religionswissenschaft überhaupt».

θὰ στρέψωμεν τὴν προσοχὴν μας πρῶτον πρὸς τὰς συστηματικὰς, πιστεύοντες ὅτι διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ὁ ἀναγνώστης ἐξοικειοῦται περισσότερο μὲ τὰς περὶ θρησκείας ἀντιλήψεις τοῦ Weber²⁵⁰.

Κατ' ἀρχὰς ὑπενθυμίζομεν ὅτι ὁ Weber εἶναι νομιναλιστὴς καὶ ἐμπειρικός. Τοῦτο σημαίνει ὅτι δὲν τὸν ἀπασχολεῖ ἡ «οὐσία» τῶν ὄντων, ἔχει δὲ πλήρη συνείδησιν τῶν διαχωριστικῶν ὀρίων μεταξὺ τοῦ ἐμπειρικοῦ κόσμου τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς σφαίρας τῆς μεταφυσικῆς. Κατὰ συνέπειαν καὶ αἱ κοινωνιολογικαὶ μελέται του δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ στραφοῦν περὶ τὸ ζήτημα τῆς «οὐσίας» τῆς θρησκείας, οὐδεμίαν δὲ σπουδὴν ἐπιδεικνύει νὰ προσθέσῃ εἰς τὰς χιλιάδας τῶν ὀρισμῶν τῆς θρησκείας, οἱ ὅποιοι ἐκυκλοφοροῦντο ὑπὸ τῶν θρησκειολόγων καὶ ἐθολόγων τῆς ἐποχῆς του, καὶ τὸν ἰδικόν του ὀρισμὸν. Εἰς τὰς πρώτας ἤδη γραμμὰς τῆς Κοινωνιολογίας τῆς Θρησκείας γράφει ὅτι τοιοῦτος ὀρισμὸς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προηγήται ἀφετηριακῶς, — πρᾶγμα τὸ ὅποιον θὰ ἐσήμαινε προκατάληψιν —, ἀλλὰ θὰ ἠδύνατο ἐνδεχομένως νὰ ἐπισφραγίσῃ μίαν περὶ τῆς θρησκείας ἔρευναν. Εἰς τὸν ὀρισμὸν καταλήγει ὁ ἐρευνητής, ἀφοῦ προηγουμένως γνωρίσῃ τὸ ἀντικείμενον του. Περαιτέρω διευκρινίζει ὅτι γνωστικὸν ἀντικείμενον τῶν μελετῶν του δὲν εἶναι ἡ «οὐσία» τῆς θρησκείας, ἀλλ' οἱ ὅροι καὶ αἱ ἐπιδράσεις τῆς θρησκευτικῆς συμπεριφορᾶς, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ εἶδος τῆς κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς. Ἡ θρησκευτικὴ αὕτη συμπεριφορὰ εἶναι κατανοητὴ καὶ πάλιν ἐκ τοῦ «νοήματος» αὐτῆς, ἥτοι τῶν ὑποκειμενικῶν βιωμάτων, παραστάσεων, στόχων καὶ ἐπιδιώξεων τοῦ θρησκευτικοῦ ἀτόμου²⁵¹.

Ἡ κατανόησις τῆς συμπεριφορᾶς ταύτης πρέπει νὰ γίνῃ κατὰ τρόπον ἐπιστημονικόν. Τί σημαίνει ὁμοῦς «ἐπιστημονικὴ ἐξέτασις τῆς θρησκείας»; Σημαίνει ὅτι ὁ ἐρευνητής θὰ πρέπει νὰ καταλήξῃ εἰς πορίσματα ἀντικειμενικῆς ἰσχύος. Τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως εἶναι ἡ ἀντικειμενικὴ ἰσχὺς τῶν πορισμάτων της ὡς ἀληθειῶν, αἱ ὁποῖαι γίνονται ἀποδεκταὶ καὶ ἐκ μέρους τῶν ἀντιφρονούντων²⁵². Ἡ θρησκειολογία καὶ ἡ κοινωνιολογία τῆς θρησκείας τότε μόνον δύνανται νὰ ἐλπίζουσι εἰς μίαν ἰσότημον εἰς-

250. Τὰ συστηματικὰ ταῦτα δοκίμια ἀποτελοῦν τὸ πέμπτον κεφάλαιον τοῦ ἔργου «Wirtschaft und Gesellschaft» καὶ ἐγράφησαν τὸ ἔτος 1915 παραλλήλως μὲ τὸ δοκίμιον περὶ τῆς «Wirtschaftsethik der Weltreligionen». Ἡ σχέσηις μεταξὺ τῶν θεωρητικῶν δοκιμῶν καὶ τοῦ τρίτου ἔργου εἶναι καὶ κατὰ τὴν πρόθεσιν τοῦ Weber ἀμοιβαίας διαφωτισέως καὶ ἀλληλοσυμπληρώσεως. (Πρβλ. RS I, σελ. 237, ὑποσ. 1].

251. «Allein wir haben es überhaupt nicht mit dem »Wesen« der Religion, sondern mit den Bedingungen und Wirkungen einer bestimmten Art von Gemeinschaftshandeln zu tun, dessen Verständnis auch hier nur von den subjektiven Erlebnissen, Vorstellungen, Zwecken des Einzelnen—vom »Sinn«—aus gewonnen werden kann, da der äussere Ablauf ein höchst vielgestaltiger ist». WuG I, σελ. 317.

252. Πρβλ. WL, 147.

δοχὴν των εἰς τὸν ὄμιλον τῶν ἐπιστημῶν, ὅταν εἶναι εἰς θέσιν νὰ παρουσιάσουν ἐπιστημονικὰ ἐξαγόμενα ὑποχρεωτικοῦ κύρους διὰ πάντας, ἀνεξαρτήτως θρησκευτικῆς καὶ κοσμοθεωριακῆς τοποθετήσεως. Αἱ ἀλήθειαι τῆς κοινωνιολογίας τῆς θρησκείας πρέπει νὰ ὑποχρεώνουν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ρωμαιοκαθολικοὺς καὶ κινέζους, καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς μασσῶνους²⁵³. Τοῦτο προϋποθέτει καὶ ἀπαιτεῖ αὐστηρὸν πραγματισμόν: ἀπαγορεύεται τόσον ὁ προπαγανδισμός, ὅσον καὶ ἡ πολεμικὴ. Ὁ κοινωνιολόγος δὲν εἶναι μῆτε ἱεραπόστολος, μῆτε ἀπολογητής, ἀλλ' ἐρευνητής, καὶ ἐπομένως στόχος του δὲν εἶναι ἡ ἐπιβεβαίωσις τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ἀντιθέτως πολλάκις ἡ ἀποκάλυψις ἀνεπιθυμητῶν πραγματικότητων. Αἱ ἔννοιαι, αἱ λέξεις, αἱ φράσεις τοῦ ἐπιστήμονος, δὲν δύνανται νὰ χρησιμοποιῶνται παρ' αὐτοῦ ὡς ἀμπίστομοι μάχαιραι κατὰ τῶν ὑπεναντίων, ἀλλὰ πάντοτε ὡς ὑνία, τὰ ὅποια θ' ἀροτριοῦν καὶ χαλαρῶνουν τὴν σκληρὰν γῆν τῆς θεωρητικῆς σκέψεως²⁵⁴.

Ἡ πραγματιστικὴ αὐτὴ τοποθέτησις ἐξασφαλίζει εἰς τὸν ἐρευνητὴν τὴν πολυπόθητον ἀντικειμενικότητα. Διὰ τῆς περιστολῆς εἰς τὸν ὑψιστον δυνατὸν βαθμὸν τῶν προσωπικῶν πεποιθήσεων καὶ προκαταλήψεων, δημιουργεῖται ὁ ἀπαραίτητος χῶρος δεκτικότητος τοῦ «διαφορετικοῦ» καὶ ἐξασφαλίζονται αἱ «συνθήκαι, ὥστε ὁ ἐπιστήμων, ἀντὶ νὰ ὑπηρετῇ ἴδια συμφέροντα, ἐπιθυμίας, φόβους ἢ προτιμήσεις, νὰ τίθεται εἰς τὴν διακονίαν τῆς ὑποθέσεως». Τὸ μόνον ἐπιτρεπτὸν ἐνδιαφέρον εἶναι τὸ ἐπιστημονικόν²⁵⁵.

Κατὰ συνέπειαν τῶν ἀνωτέρω διαρκῆς στόχος τοῦ ἐρευνητοῦ εἶναι ἡ ἀναζήτησις καὶ ἐξασφάλισις τῆς ὀρθῆς ἀποστάσεως μεταξὺ παρατηρουῦντος καὶ ἀντικειμένου τῆς ἐρεύνης. Ἡ γνῶσις τοῦ κοινωνιολόγου δὲν εἶναι γνῶσις συμμετοχῆς καὶ διὰ τοῦτο δὲν εἶναι γνῶσις οὐσίας. Τὸν ἐνδιαφέρει ἡ ἐξωτερικὴ μᾶλλον, παρὰ ἡ ἐσωτερικὴ διάστασις τῆς θρησκείας. Δὲν ἀσχολεῖται μὲ τὴν «οὐσίαν» τῆς θρησκείας, ἀλλὰ μὲ τὴν «θρησκευτικὴν συμπεριφορὰν». Τοῦτο δὲν σημαίνει ἐπιπολαίαν καὶ ἐπιφανειακὴν προσέγγισιν, ἀλλὰ διαφορο-

253. Πρβλ. WL 155 καὶ 602.

254. «Pflugscharen zur Lockerung des Erdreiches des kontemplativen Denkens,...». WL, σελ. 601.

255. Εἰς τὸ αὐστηρὸν αὐτὸ αἴτημα τῆς ἀντικειμενικότητος καὶ ἀξιολογικῆς οὐδετερότητος, περὶ τοῦ ὁποίου ἐγένετο ἡδη λόγος, καταφαίνεται ἡ ἐπίδρασις τοῦ καντιανοῦ ἠθικισμοῦ ἐπὶ τοῦ Weber. Ὡς παρατηρεῖ ὁ Stob [Henry John Stob: Eine Untersuchung zu Max Webers Religionssoziologie, Dissertation, Göttingen 1938, σελ. 26, ὑποσ. 2], εἶναι ἀμφίβολον τί ἐπιδιώκει ὁ Weber διὰ τῆς ἐμμονῆς του εἰς τὸ αἴτημα τῆς ἀξιολογικῆς οὐδετερότητος: τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἐπιστήμης ἢ τὴν αὐτονομίαν τῆς ἠθικῆς ἀποφάσεως; Πάντως εἶναι φανερόν ὅτι ὁ Weber, ὡς ἀκριβῶς καὶ ὁ Kant, τείνει ἀφ' ἐνός μὲν νὰ ἐξασφαλίσῃ χῶρον εἰς τὴν πίστιν διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῆς γνώσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ περιορίσῃ τὴν ἠθικὴν ἀπόφασιν εἰς τὴν «καθάραν» «αὐτόνομον» εἰδολογικὴν ἀρχὴν τῆς ἐλλείψεως ἐσωτερικῆς ἀντιφάσεως (κατηγορικὴ προσταγή), ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἑτερονόμους ἠθικὰς ἀποφάσεις, αἱ ὅποια προσδιορίζονται ὑπὸ ἀξιολογικῶν τάσεων (ἐ.ἀ.).

ποίησιν τῆς κοινωνιολογικῆς γνώσεως ἀπὸ τῆς θεολογικῆς. Ἡ θεολογικὴ γνώσις μᾶς πληροφορεῖ, τί ἕκαστον θρησκειμα ἰσχυρίζεται δογματικῶς, θεολογικῶς καὶ ἠθικῶς ὅτι εἶναι. Ἡ κοινωνιολογία ἐνδιαφέρεται νὰ διαπιστώσῃ, τί πρᾶγμα τι εἶναι, τί πρᾶγμα τι σημαίνει ἡ θρησκεία διὰ τὰ μέλη της καὶ μάλιστα ὄχι κατὰ τὰς ἐξαιρετικὰς στιγμὰς τῆς θρησκευτικῆς ἐξάρσεως, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἐντελῶς κοινοτοπικὰς στιγμὰς τῆς πεζῆς καθημερινότητος τοῦ βίου των.

Ἀνήκει εἰς τὰς βασικὰς διαπιστώσεις τοῦ Weber ὅτι ἡ θρησκεία ὄχι μόνον σχετίζεται στενῶς, ἀλλὰ καὶ προσδιορίζει ἀποφασιστικῶς τὴν καθημερινότητα αὐτὴν τῶν ὁπαδῶν της. Ἡ θρησκευτικὴ συμπεριφορὰ κατὰ τὸν Weber εἶναι πρωταρχικῶς ἐνδοκοσμικὴ (diesseitig): αἱ θρησκευτικαὶ ἢ αἱ μαγικαὶ δραστηριότητες ἀποσκοποῦν εἰς τὴν ὑλοποίησιν τῆς ὑποσχέσεως: «ἵνα εὖ σοι γένηται καὶ ἵνα μακροχρόνιος ἔσῃ ἐπὶ τῆς γῆς»²⁵⁶. Οὔτε καὶ αὐταὶ αἱ ἀνθρωποθυσίαι τῶν Φοινίκων δὲν πρέπει νὰ συνδέωνται μὲ ἀναφορὰν εἰς τὸ ἐπέκεινα²⁵⁷. Ἡ ἐνδοκοσμικότης ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς θρησκευτικῆς συμπεριφορᾶς.

Τὸ δεῦτερον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα εἶναι ἡ ὀρθολογικότης. Εἰς τὴν πρώτην μορφήν της ἡ θρησκευτικὴ συμπεριφορὰ εἶναι τοῦλάχιστον σχετικῶς ὀρθολογικὴ. Δὲν φέρει βεβαίως τὸν χαρακτῆρα τῆς γνωστῆς μας «ὀρθολογικῆς ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν» συμπεριφορᾶς, ἡ ὁποία ἀναζητεῖ τὰ ὀρθὰ μέσα πρὸς ἐπίτευξιν τῶν ὀρθῶν στόχων καὶ σκοπῶν· ὅπως δὲ ὅμως χρησιμοποιοῖ («ὀρθολογικῶς») τοὺς κανόνας τῆς ἐμπειρίας, ἰδιαίτερος εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς μαγείας. Ὁ Weber μάλιστα προχωρεῖ εἰς μίαν πολὺ ἐπικίνδυνον διατύπωσιν, ἡ ὁποία θὰ ἦτο δυνατόν νὰ περεξηγηθῇ μαρξιστικῶς: «Ἡ θρησκευτικὴ ἢ μαγικὴ συμπεριφορὰ ἢ σκέψις δὲν εἶναι δυνατόν ν' ἀποσπασθῇ ἀπὸ τοῦ κύκλου τῆς καθημερινῆς σκοποθηρικῆς δραστηριότητος, καθ' ὅσον καὶ αὐτῆς οἱ στόχοι εἶναι κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος οἰκονομικοί»²⁵⁸. Δὲν θὰ συμφωνήσωμεν ὅμως ἐξ ὀλοκλήρου μὲ τὴν γνώμην τοῦ καθηγητοῦ Φίλια, ὁ ὁποῖος ἐξ αὐτοῦ συμπεραίνει ὅτι «οἱ ἀπόψεις τοῦ Μ. Βέμπερ γι' αὐτὴν τὴν πρῶτην φάσιν δὲν ἔρχονται σ' ἀντίθεση μὲ τὴ μαρξιστικὴν θέσιν ὅτι ἡ θρησκεία τελικὰ δὲν ἀποτελεῖ παρὰ μιὰ μορφή

256. WuG I, σελ. 317.

257. Θρησκευσιολογικὰς πληροφορίας καὶ διαφῶτισιν τοῦ θρησκευσιολογικοῦ ὕλικου, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιοῖ ὁ Weber εἰς τὴν παράγραφον ταύτην δύναται ν' ἀναζητήσῃ ὁ ἀναγνώστης εἰς τὸ μελέτημα τοῦ Edward Lehnann: *Erscheinungs- und Ideennwelt der Religionen*, τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη εἰς τὸν πρῶτον τόμον τοῦ συλλογικοῦ ἔργου: *Chantepie de la Saussaye, Lehrbuch der Religionsgeschichte* (ἔκδοσις 4η 1925, σελ. 23-130).

258. WuG I, σελ. 317.

ἀντικατοπτρισμοῦ τῶν κοινωνικο-οικονομικῶν συνθηκῶν»²⁵⁹. Μία τοιαύτη ἀπόλυτος διατύπωσις προχωρεῖ πολὺ πέραν τῶν ἀπόψεων τοῦ Weber καὶ ἔρχεται εἰς ἀπ' εὐθείας ἀντίθεσιν πρὸς τὴν βασικὴν θέσιν, περίξ τῆς ὁποίας ἀναπτύσσονται τόσον τὸ τρίτομον ἔργον τῶν θρησκευτικοκοινωνιολογικῶν δοκιμίων του, ὅσον καὶ ἡ («συστηματικὴ») κοινωνιολογία τῆς θρησκείας εἰς τὸ πέμπτον κεφάλαιον τοῦ ἔργου του «Οἰκονομία καὶ Κοινωνία». Ἡ ἐπιδίωξις τῆς ἱκανοποιήσεως οἰκονομικῶν στόχων μέσῳ τῆς μαγείας ἢ τῆς θρησκείας, δὲν σημαίνει ὅτι αὐταὶ «ἀ ν τ ι κ α τ ο π τ ρ ί ζ ο υ ν» κοινωνικο-οικονομικὰς πραγματικότητας κατὰ τὸ μαρξιστικὸν σχῆμα ὑποδομῆ - ἐποικοδόμημα, ἀλλ' ἀπλῶς ὅτι ἡ θρησκεία ἐνδιαφέρεται καὶ δι' ὅ,τι τῆς ἀρνοῦνται οἱ Μαρξισταί, δηλαδὴ τὴν ἀντιμετώπισιν ἐγκοσμίων καὶ μάλιστα οἰκονομικῶν προβλημάτων, καὶ ὅτι δύναται νὰ συμβάλῃ καὶ αὐτὴ εἰς τὴν λύσιν των. Εἰς ἕτερα σημεῖα τῶν δοκιμίων του δέχεται ὁ Weber καὶ σχετικὴν ἀντίστροφον ἐπίδρασιν τῶν κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν παραγόντων ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως καὶ διατυπώσεως τῶν δογματικῶν διδασκαλιῶν τῶν διαφόρων θρησκευμάτων. Καὶ πάλιν ὅμως δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ ἀποδοχῆς τῆς μαρξιστικῆς θέσεως, ἡ ὁποία εἶναι μονιστικὴ, ἀλλὰ περὶ συνεποῦς ἐφαρμογῆς τῆς κεντρικῆς πεποιθήσεως τοῦ Weber περὶ τῆς ἀλληλεξαρτήσεως καὶ ἀλληλεπιδράσεως τῶν πάντων εἰς τὸν κοινωνικὸν χῶρον. Δὲν παύει ὅμως πάντοτε εἰς τὴν σκέψιν τοῦ Weber νὰ κυριαρχῇ ἡ θέσις, ὅτι ἡ θρησκεία, τὸ δόγμα καὶ ἡ ἔρμηνεία του, προσδιορίζουν ἀποφασιστικῶς τὰς περὶ κόσμου καὶ οἰκονομίας ἀντιλήψεις τῶν ἀνθρώπων, καθὼς καὶ τὰς γενικὰς συνθήκας διαβιώσεώς των. Ὡς παρατηρεῖ ὁ Aron ἀποδίδων τὴν σκέψιν τοῦ Weber: «pour comprendre les sociétés il ne faut pas ignorer leurs religions et leurs métaphysiques»²⁶⁰. Ὁ Weber κατέδειξε «que les conceptions religieuses sont, effectivement, une des causes des transformations économiques des sociétés»²⁶¹.

Εἰς τὰ αὐτὰ συμπεράσματα καταλήγουν οἱ κυριώτεροι μελετηταὶ τοῦ Weber. Διὰ τὸν Bendix λ.χ. τὰ τρία κύρια θέματα, τὰ ὁποῖα διήκουν δι' ὅλου τοῦ ἔργου τῶν θρησκευτικοκοινωνιολογικῶν δοκιμίων τοῦ Weber εἶναι:

1. ἡ ἐξέτασις τῆς ἐπίδράσεως τῶν κυριωτέρων θρησκευτικῶν ἰδεῶν ἐπὶ τῆς θύραθεν ἠθικῆς καὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως καὶ δραστηριότητος τοῦ μέσου πιστοῦ,
2. ἡ ἐξέτασις τῶν σχέσεων μεταξὺ κοινωνικῆς ομάδος καὶ θρησκευτικῶν ἰδεῶν καὶ

259. Φίλια, Βασιλείου Ι: Μάξ Βέμπερ: Συστηματικὴ Κοινωνιολογία καὶ Μεθοδολογία, Ἀθήνα, Νέα Σύνορα, 1976, σελ. 13.

260. Aron, Raymond: Les grandes doctrines de sociologie historique. Paris, C.D.U., 1962, σελ. 209.

261. Ἔ.ἀ.

3. ἡ διαπίστωσις καὶ διαφώτισις τῶν χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ²⁶².

Ἄλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων ὁ Σαβράμης σαφῶς ἀποφαίνεται ὅτι ὁ καθόλου σκοπὸς τῶν θρησκευτικοινωνιολογικῶν ἐργασιῶν τοῦ Weber ὑπῆρξεν ἡ ἐξέτασις τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων (Wechselbeziehungen) μεταξὺ θρησκείας καὶ κοινωνίας εἰς μίαν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἔρευνα ἐτόνιζε μονοπλεύρως τὴν μονοαξιακὴν ἐξάρτησιν τῆς θρησκείας ἀπὸ τῆς κοινωνίας. Μὲ τὴν κατανοητικὴν μέθοδον κατώρθωσεν ὁ Weber ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὸ ἐρώτημα, κατὰ πόσον ἡ θρησκευτικὴ συμπεριφορὰ καὶ πίστις τῶν ἀνθρώπων ἐπηρεάζουν τὸν οἰκονομικὸν βίον των. Καὶ ἐπάγεται: «Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἤσκησε μίαν θετικὴν κριτικὴν τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ, κατορθώσας ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ οἰκονομία στερεῖται τῆς αὐτονομίας (Eigengesetzlichkeit), τὴν ὁποίαν ἰσχυρίζεται ἡ οἰκονομικὴ ἀντίληψις τῆς ἱστορίας καὶ ὅτι ἀντιθέτως ἡ οἰκονομικὴ συμπεριφορὰ συμπροσδιορίζεται ἀποφασιστικῶς ἀπὸ τὸν ἰδεολογικὸν παράγοντα»²⁶³.

Περὶ τούτου ὅμως θὰ γίνῃ διεξοδικῶς λόγος κατωτέρω, κατὰ τὴν διαπραγματεύσειν τῆς «προτεσταντικῆς ἠθικῆς». Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῆς συστηματικῆς κοινωνιολογίας τῆς θρησκείας, ὡς αὕτη ἐκτίθεται εἰς τὸ «Οἰκονομία καὶ Κοινωνία».

Ὁ Weber εἶναι κατ' ἀρχὴν ἀντιεξελικτικός. Σαφῶς ἀπορρίπτει τὴν ἀκμάζουσαν τότε ἐξελικτικὴν θεωρίαν ὡς μεταφυσικὴν ἀρχὴν. Παρὰ ταῦτα δὲν φαίνεται νὰ ἔχῃ ἀπαλλαγῆ πλήρως ἀπ' αὐτῆς ὡς ἐμπειρικῆς μεθόδου ἱεραρχήσεως καὶ κατατάξεως τῆς σκέψεως. Τὰς ἱστορικὰς λοιπὸν καὶ θρησκευτολογικὰς γνώσεις του κατατάσσει ἐντὸς ἐξελικτικοῦ σχήματος, ἀποτελεῖ δὲ πρόβλημα, κατὰ πόσον θὰ πρέπει νὰ ἐκληφθῇ τοῦτο ὡς ἱστορικο-χρονολογικὸν ἢ λογικο-τυπολογικόν. Προσωπικῶς ἀντιλαμβάνομαι τὸ σχῆμα τοῦτο ὡς λογικο-τυπολογικόν. Ἐκαστὸν προγενέστερον στάδιον δὲν ἐκπροσωπεῖ ἱστορικὸν Prius, ἀλλὰ δίδει εἰκόνα τῆς ἐσωτερικῆς ἀνελιξέως καὶ οἰονεὶ ἀνυψώσεως καὶ τελειώσεως τῆς θρησκείας μὲ κριτήριον τὴν ἐκλογίκευσιν καὶ ἠθικοποίησιν.

Συμφώνως πρὸς τὸ σχῆμα τοῦ Weber ἡ θρησκεία διήλθε διὰ τῶν ἐξῆς (ἰδεοτυπικῶν) τριῶν σταδίων:

α. Τὸ στάδιον τῆς μαγείας, τὸ ὁποῖον ὁ Weber καὶ «προανιμιστικὴν φυσιοκρατίαν» (präanimistischer Naturalismus) καλεῖ.

262. Ἴδὲ Bendix, Reinhard: Max Weber. An Intellectual Portrait, Garden City/New York, Doublday, 1962, σελ. 84 (καὶ γερμανιστί: Max Weber. Das Werk. Darstellung, Analyse, Ergebnisse, München, Piper, 1964, σελ. 68 καὶ 200).

263. Savramis Demosthenes: Religionssoziologie. ξ.δ., σελ. 37 ἐξ•

β. Τὸ στάδιον τοῦ Συμβολισμοῦ, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει ὡς «συμβολικῶς ἐκλογικευμένην μαγείαν». Εἰς τὸ στάδιον αὐτὸ ἐμφανίζεται ἡ θρησκεία ἐν τῇ στενῇ τοῦ ὄρου ἐννοίᾳ.

γ. Τὸ στάδιον τῆς ἠθικῆς θρησκευτικότητος, ὅπερ ἀποτελεῖ καὶ τὸ ἀποκορύφωμα τῆς ἐσωτερικῆς ἀνελιξέως τῆς θρησκείας.

Ὡς μέτρον ἱεραρχήσεως λαμβάνεται, ὡς ἤδη ἐλέχθη, ὁ βαθμὸς «ἐκλογικεύσεως» (Rationalisierung). Ὅσον περισσότερο κυριαρχεῖ ὁ ὀρθὸς λόγος, τόσον ὑψηλότερον εἶναι τὸ θρήσκευμα. Ὁ ὀρθὸς λόγος πάντως δὲν ἐλλείπει οὔτε καὶ εἰς αὐτὸ τὸ πρωτογενὲς στάδιον τῆς πρωτογόνου θρησκευτικότητος, τὴν μαγείαν, καθ' ὅσον καὶ εἰς τὴν συμπεριφορὰν τοῦ μάγου εὐκόλως δύναται τις νὰ διαπιστώσῃ προσανατολισμὸν πρὸς ὀρθολογικοὺς κανόνας συμπεριφορᾶς ἐκ τῆς ἐμπειρίας εἰλημμένους.

Ἐὰν θελήσῃ κανεὶς νὰ ἐρωτήσῃ ποῖα κατὰ τὴν ἄποψιν τοῦ Weber εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰ κοινὰ χαρακτηριστικὰ γένους, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ ἰδιαιτέρα χαρακτηριστικὰ εἶδους, ἡ εἰδοποιὸς διαφορὰ, μεταξὺ τῶν διαφόρων «ἐξελικτικῶν» φάσεων τῆς θρησκείας, θὰ διαπιστώσῃ ὅτι εἰς τὴν σκέψιν τοῦ Weber ἀκολουθεῖ ἀντίστροφον ἐξελικτικὴν πορείαν καὶ μὲ ἀφετηρίαν τὴν σύγχρονον θρησκευτικὴν πραγματικότητα πραγματοποιεῖ τυπολογικὰς προβολὰς εἰς τὴν πρωτόγονον. Οὕτω π.χ. δέχεται ἐντελῶς ἀδιαμφισβητήτως ὅτι, ὡς ἀκριβῶς κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, οὕτω πῶς καὶ κατὰ τὴν πρωτόγονον περίοδον, ἡ θρησκευτικὴ συμπεριφορὰ εἶχε χαρακτῆρα ἀποκλειστικῶς σχεδὸν ἐνδοκοσμίου. Ὁ ἔντονος προβληματισμὸς τοῦ πέριξ τοῦ φαινομένου τῆς ἐκκοσμικεύσεως προβάλλεται αὐτονοσήτως εἰς τὴν πρωτοθρησκείαν, ἐνῶ ἡ θέσις τοῦ περὶ τοῦ ἐπηρεασμοῦ τῆς οἰκονομικῆς πορείας ἀπὸ θρησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς παραμέτρους τὸν ὀδηγεῖ εἰς τὴν σκέψιν ὅτι ἡ πρωτόγονος μαγικὴ ἢ θρησκευτικὴ συμπεριφορὰ ἐπιδιώκει πρωτίστως τὴν ἐπίτευξιν οἰκονομικῶν στόχων καὶ εἶναι μέχρις ἑνὸς σημείου τοῦλάχιστον ἑλλογος, καθ' ὅσον προσανατολίζεται εἰς κανόνας εἰλημμένους ἐκ τῆς ἐμπειρίας.

Εἰδικώτερον ὁ Weber παρατηρεῖ τ' ἀκόλουθα διὰ μίαν ἐκάστην τῶν ἰδεοτυπικῶν τούτων φάσεων τῆς ἐσωτερικῆς ἀνελιξέως τῆς θρησκείας:

α. Ἡ Μαγεία.

«Κοινὸ ὑπόβαθρο κάθε ἀρχέγονης μορφῆς θρησκευτικότητος»²⁶⁴ εἶναι ἡ μαγεία. Ἡ μαγεία εἶναι ἡ ἀπαρχὴ (Ursprung) τῆς θρησκείας καὶ ἡ πρωταρχικὴ αὐτῆς μορφή (ursprüngliche Gestalt)²⁶⁵.

Φυσικὰ, ὡς ἤδη παρετηρήσαμεν, ὁ Weber ἔχει σαφῆ συνείδησιν τῶν

264. Φίλια, Βασιλείου Ἰ., μν. ἔργ., σελ. 11.

265. WuG I, σελ. 317.

δρίων τῆς ἐρεύνης, μάλιστα δὲ τῆς ἱστορικῆς. Πέραν τούτων δὲν ὑφίσταται δυνατότης ἐπιστημονικῆς γνώσεως. Εἰς τὰ ὅρια ταῦτα ἐπικρατεῖ καὶ ἐπιβάλλεται ἡ δύναμις τῶν δεδομένων. Μία γενετικὴ ἐρμηνεία τῆς θρησκείας ἐπομένως καὶ ἐπιστημονικὴ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα περὶ τῆς π ρ ω τ ο θ ρ η σ κ ε ί α ς εἶναι ἀδύνατος: ἡ ἀπαρχὴ προϋποτίθεται πάντοτε καὶ λαμβάνεται κατὰ τρόπον ἀξιοματικόν, ἡ δὲ σημασία της διὰ τὸ ὅλον σύστημα εἶναι ἀναζητητικῆς καὶ εὐρηματικῆς φύσεως.

Ὡς τοιοῦτου εἶδους ἀπαρχήν, πέραν τῆς ὁποίας δὲν δύναται νὰ προχωρήσῃ ἡ ἱστορία τῶν θρησκευμάτων, δέχεται ὁ Weber τὸ εἶδος ἐκεῖνο θ ρ η σ κ ε υ τ ι κ ῆ ς σ υ μ π ε ρ ι φ ο ρ ᾶ ς, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει ὡς μ α γ ι κ ῆ ν π ρ ᾶ ξ ι ν (magisches Handeln). Ἐν αὐτῇ ἀτενίζομεν τὴν θρησκείαν εἰς τὴν πρωταρχικὴν αὐτῆς μορφήν καὶ ἀπ' αὐτῆς δυνάμεθα νὰ ἐρμηνεύσωμεν διὰ τῆς αἰτιολογικῆς ἀναλύσεως καὶ πάσας τὰς «ἀνωτέρας» μορφὰς θρησκείας.

Ὅ,τι ὁ Weber μὲ τὴν θέσιν αὐτὴν ἐκλαμβάνει ὡς δεδομένον εἶναι ὁ ὀργανικὸς αἰτιολογικὸς σύνδεσμος μεταξὺ μαγείας καὶ «ἀνωτέρων» μορφῶν θρησκευτικότητος καὶ ἡ ὑπαγωγή — τοῦλάχιστον ἀναζητητικῶς — ὄλων τῶν γνωστῶν τύπων θρησκείας ὑπὸ ἓν σύνολον, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ κατὰ τινὰ τρόπον τὸ γενετικὸν κύκλωμα τῶν θρησκευμάτων.

Περαιτέρω θεωρεῖ τὴν ὀρθολογικότητα ὡς δεδομένον κοινὸν γνώρισμα τῆς θρησκείας εἰς πάσας τὰς ἐξελικτικὰς αὐτῆς φάσεις. Τὸ ἰδιάζον τῆς μαγείας ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι ὁ τρόπος, καθ' ὃν μεταχειρίζεται τὰ μέσα πρὸς ἐπίτευξιν τῶν σκοπῶν αὐτῆς. Διὰ τὸν μαγικῶς δρῶντα τὰ μέσα καὶ ἡ σύνδεσις αὐτῶν πρὸς τὸν σκοπὸν εἶναι ἐντελῶς ἔλλογα καὶ ὀρθολογικά. Μόνον ἀπὸ τῆς ἰδικῆς μας σκοπιᾶς σήμερον εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ διάκρισις μεταξὺ «ἀντικειμενικῶς ὀρθῶν» καὶ «ἀντικειμενικῶς ἐσφαλμένων» αἰτιωδῶν συναρτήσεων²⁶⁶. Ὡστε μόνον διὰ τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον ἰσχύει ὅτι κατὰ τὴν προσπάθειαν τοῦ μάγου νὰ πειθαναγκάσῃ τὰ πνεύματα τῶν φυσικῶν δυνάμεων πρὸς ὄφελος τῆς οἰκονομικῆς καθημερινότητος τῶν «πελατῶν» του²⁶⁷, πρόκειται διὰ γητείαν (Zauberei) δηλ. «γιά ἐφαρμογὴ ἀνορθολογικῶν μέσων στὴν ὑπηρεσία ἐνὸς ἐντελῶς πρακτικὰ προσανατολισμένου ὀρθολογισμοῦ»²⁶⁸. Ὁ μαγικῶς δρῶν δὲν ἔχει ἐν τούτοις τὸ αἶσθημα αὐτὸ τῆς ἀνορθολογικότητος, καθ' ὅσον τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιεῖ — ζῶα, ἄνθρωποι, Artefakte — θεωροῦνται ὑπ' αὐτοῦ ὡς «χ α ρ ι σ μ α τ ο ὕ χ α», ἤτοι πεπραιοισμένα μὲ μίαν ἰδιαιτέραν καὶ ἐξαιρετικὴν (ausseralltägliche) «τελικήν» (=ἐξυπηρετοῦσαν

266. WuG, I, σελ. 317.

267. Ὁ Weber δέχεται ὅτι ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς προφῆτας, ἱερεῖς κλπ., οἱ ὁποῖοι δύνανται ν' ἀποκτήσουν μαθητὰς καὶ ὁπαδοὺς, ὁ μάγος μόνον πελατεῖαν δύναται ν' ἀποκτήσῃ.

268. Φίλια, Βασιλείου Ἰ., μν. ἔργ., σελ. 12.

τὸν σκοπὸν) δύναμιν²⁶⁹, ἣτις εἶτε ἐνυπάρχει καὶ ἐνοικεῖ εἰς τὰ δυναμοῦχα ταῦτα ὄντα, εἶτε εἶναι ἐπικτῆτος, κτωμένη τεχνικῶς κατὰ τρόπον ἐξαιρετικὸν καὶ ἀσυνήθη²⁷⁰.

Φυσικὰ αἱ χαρισματικαὶ ιδιότητες δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀναπτυχθοῦν εἰς οἰονδήποτε, παρὰ μόνον εἰς ὄσους ἐν σπέρματι καὶ δυνάμει τὰς κατέχουν: ἡ ἄσκησις εἶναι ἐν ἐκ τῶν μέσων ἀφυπνίσεως τῶν ἐν ὑπνώσει χαρισματικῶν δυνάμεων. Ἐντεῦθεν καὶ συνάγει τὸ συμπέρασμα ὁ Weber ὅτι κατὰ τὸ πρωταρχικὸν τοῦτο στάδιον τῆς μαγείας ὑφίστανται ἐν σπέρματι πᾶσαι αἱ μορφαὶ «χαρισματικῆς» διδασκαλίας: ἀπὸ τῆς «gratia infusa» μέχρι καὶ τῆς αὐστηροτέρας μορφῆς διδασκαλίας τῆς ἐξ ἔργων δικαιοσέως²⁷¹.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι ὁ Weber τελικῶς ἀποδέχεται τὴν προανιμιστικὴν θεωρίαν περὶ γενέσεως τῆς θρησκείας²⁷², πιστεύει δὲ ὅτι ὁ προανιμισμὸς ἐξακολουθεῖ νὰ ἐπιζῇ εἰς τὴν λαϊκὴν θρησκευτικὴν ἀκόμη καὶ ἐντὸς τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. «Οὐδεμία ἀπόφασις Συνόδου, ἡ ὅποια σαφῶς διαστέλλει μεταξὺ τῆς «λατρείας» τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς «τιμῆς» τῶν ἱερῶν εἰκόνων ὡς ἀπλῶν μέσων τῆς λατρείας, ἠδυνήθη νὰ ἐμποδίσῃ τὸν

269. Ὁ Weber μνημονεύει ἐναυθὰ τῶν ὑπερδυνάμεων «mana», «orenda» καὶ «maga» (ἐξ οὗ καὶ μαγικός). WuG I, σελ. 318.

270. «Das Charisma kann entweder — und nur dann verdient es in vollem Sinn diesen Namen — eine schlechthin an dem Objekt oder der Person, die es nun einmal von Natur besitzt, haftende, durch nichts zu gewinnende, Gabe sein. Oder es kann und muss dem Objekt oder der Person durch irgendwelche, natürlich ausseralltägliche, Mittel künstlich verschafft werden.» WuG I, σελ. 318.

271. WuG, I, σελ. 318.

272. Περὶ τῆς θεωρίας τοῦ προανιμισμοῦ ἰδέ: M a r e t t. R. R: Pre-Animistic Religion, Folk-Lore, London 1900; P r e u s s, K. T h: Ursprung der Religion und Kunst, Globus, 92 Bd. 1907; T o ὡ A ὕ τ ο ὡ, Die geistige Kultur der Naturvölker, 21923; J e n s e n, A. E.: Mythos und Kultur bei den Naturvölkern, (1951). Ἡ θεωρία τοῦ προανιμισμοῦ διευπλώθη μετὰ τὴν διαπίστωσιν ὅτι ὠρισμένα θρησκευτικὰ φαινόμενα παρὰ τοῖς πρωτογόνοις, μάλιστα δὲ τῆς Αὐστραλίας, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐρμηνευθοῦν διὰ τῆς θεωρίας τοῦ ἀνιμισμοῦ, ἢ παμφυχισμοῦ, ἡ ὅποια ἐδέχετο τὴν ὑπαρξίν εἰς πᾶν ἀντικείμενον, ζῶν ἢ μὴ, καθὼς καὶ εἰς αὐτὰ ἀκόμη τὰ φυσικὰ φαινόμενα τὴν ὑπαρξίν ψυχῆς. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἀνιμισμὸν, ὁ ὅποιος ἔχει ἰδεαλιστικὸν χαρακτήρα, ὁ προανιμισμὸς, δεχόμενος ἐν εἶδος ἠλεκτρικῆς φορτίσεως μὲ ὑπερδύναμιν δι' ὠρισμένα ἄτομα ἢ ἀντικείμενα καὶ μάλιστα ἀνεξαρτήτως τῆς ὑπάρξεως πνευμάτων «ὅπισθεν» αὐτῶν, φέρει ὕλιστικὸν καὶ φυσιοκρατικὸν χαρακτήρα. Μία τοιαύτη ἐρμηνεία τοῦ κόσμου καὶ τῆς ὑπάρξεως ἀπορρέει κατὰ τὴν γνώμην τοῦ C a s s i r e r ἀπὸ μίαν «noch ganz undifferenzierten Anschauung des magischen Wirkens, von der Anschauung einer der Dingen innewohnenden zauberischen Kraftsubstanz» [E. Cassirer: Philosophie der symbolischen Formen, Bd. II: Das mythische Denken, 1969, σελ. 21]. Σήμερον ἡ ἔρευνα ἔχει ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὴν προανιμιστικὴν θεωρίαν, εἶναι δὲ καθόλου ἐπιφυλακτικὴ ἐναντι πασῶν τῶν θεωριῶν περὶ τῆς προελεύσεως τῆς θρησκείας, καθ' ὅσον διὰ πάσας μὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εὐρεθοῦν ἐρείσματα, δι' οὐδεμίαν ὁμως ἐξ αὐτῶν ἱκανὸν ἀποδεικτικὸν ὄλιγον.

νοτιευρωπαϊον, νὰ θεωρῇ ἀκόμη καὶ σήμερον τὴν ἱερὰν εἰκόνα ὑπεύθυνον διὰ τὰς ἀποτυχίας τῶν προσπαθειῶν του καὶ νὰ τὴν πτύῃ»²⁷³.

Ἡ πίστις εἰς ἰδιαιτέρως δυναμοῦχα καὶ ἀποτελεσματικὰ μέσα — ἀντικείμενα, ἄνθρωποι κ.λπ. — ὀδηγεῖ διὰ τῆς ἀφαιρέσεως εἰς τὴν πεποίθῃσιν περὶ τῆς ὑπάρξεως πνεύματος «ὀπισθεν» καὶ «πέραν» τῶν πραγμάτων, ἐξ ὧν πρέπει ν' ἀπορρέῃ ἡ ἰδιαιτέρα αὐτὴ δύναμις.

Ἡ ἔννοια τοῦ πνεύματος εἶναι συγκεχυμένη. «Δὲν εἶναι οὔτε ψυχὴ, οὔτε δαίμων, οὔτε καὶ θεός, ἀλλὰ τὸ ἀκαθόριστον ἐκεῖνο ὄν, τὸ ὁποῖον εἶναι: ὑλικὸν καὶ ἐν τούτοις ἀόρατον, ἀπρόσωπον καὶ ἐν τούτοις πεπρωτισμένον μὲ ἴδιαν βούλησιν»²⁷⁴. Τὸ πνεῦμα τοῦτο δύναται νὰ ἐνοικήσῃ εἰς τὰ συγκεκριμένα ὄντα, ἄνθρώπους ἢ ἀντικείμενα, καὶ νὰ τὰ φορτίσῃ μὲ τὴν ἐξαιρετικὴν ἐκείνην δύναμιν, ὅπως δύναται καὶ νὰ ἐξέλθῃ ἀπ' αὐτῶν, ὅποτε τὰ ὄργανα τῆς μαγείας ἀποδυναμοῦνται καὶ ὁ μάγος στερεῖται τοῦ ἰδιαιτέρου αὐτοῦ χαρίσματος.

Ὁ μάγος εἶναι τὸ ἐξαιρετικὸν ἐκεῖνο πρόσωπον, τὸ ὁποῖον, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς λοιποὺς ἄνθρώπους, ὑφίσταται τὴν συνεχῆ ἐπίδρασιν τῶν πνευμάτων. Εἶναι ὁ πρόδρομος τοῦ ἱερέως. Διὰ τῆς μονοπωλήσεως τῆς «ἐκστασεως», μέσῳ τῆς ὁποίας μεταδίδεται τὸ χάρισμα, θεμελιώνεται κατὰ τὸν Weber «τὸ ἀρχαιότερον ἐπάγγελμα»²⁷⁵. Διὰ τοὺς μαγικῶς «λαϊκοὺς» ἢ ἐκστασις δὲν εἶναι παρὰ πρόσκαιρον φαινόμενον, εἰς τὸ ὁποῖον οὗτοι δύνανται νὰ περιπέσουν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ναρκωτικῶν, ἀλκοόλ, καπνοῦ ἢ μουσικῆς καὶ μάλιστα ὑπὸ τὴν κοινωνικὴν μορφήν τῶν ὀργίων. Τὰ ὄργανα ἀποτελοῦν τὴν πρωταρχικὴν μορφήν θρησκευτικῆς κοινοτικοποιήσεως, καὶ φέρουν χαρακτηριστικὰ ἀνορθολογικόν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ὀρθολογικὴν δραστηριότητα τοῦ μάγου. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐπαγγελματικῆς πρακτικῆς τούτου γεννᾶται ἡ ἔννοια τῆς ψυχῆς, ὡς ἐνὸς διαφόρου τοῦ σώματος ὄντος, ὑφισταμένου πέραν, ὀπισθεν ἢ ἐντὸς τῶν φυσικῶν ἀντικειμένων κατ' ὃν τρόπον ἀκριβῶς ὑφίσταται καὶ ἐντὸς τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, τὸ ὁποῖον ἐγκαταλείπει κατὰ τὸν ὕπνον, τὴν ἀπώλειαν τῶν αἰσθήσεων ἢ τὸν θάνατον²⁷⁶.

Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ προκειμένου περὶ τῶν «θεῶν» ἢ τῶν «δαίμωνων». Καὶ αὐτοὶ στεροῦνται προσωπικότητος καὶ συνεχείας τῆς ὑπάρξεως («Augenblicksgötter»), ἐνδέχεται δὲ νὰ μὴ εἶναι παρὰ δυνάμεις ἀπορρέουσαι ἀπὸ τοῦ λειψάνου μεγάλου ἥρωος. Ἡ προσωποποίησις ἢ ἀποπροσωποποίησις τούτων ἀνήκουν εἰς μεταγενέστερον στάδιον ἐξελίξεως τῶν θρησκευτικῶν ἀντιλήψεων.

Πολὺ ἀργότερον, ὅτε ἡ σκέψις ἐφθασεν εἰς ἀνωτέρας ἀφαιρετικὰς βα-

273. WuG I, σελ. 318.

274. ἔ.δ.

275. ἔ.δ.

276. WuG I, σελ. 319.

θμίδας, δημιουργεῖται ἡ ἔννοια τῆς ψυχῆς ὡς ὄντοτης, ἣτις «ἐνσαρκουῖται» ἢ «συμβολίζεται» διὰ πραγμάτων. Ἄλλ' ἡ τοιαύτη ἀντίληψις τῆς ψυχῆς δὲν ἀνήκει πλέον εἰς τὴν μαγικὴν φάσιν τῆς θρησκείας. Οὐδέποτε ἀνήχθη ἡ μαγεία εἰς τοιοῦτον ἀφαιρετικὸν ὕψος τῆς σκέψεως. Διὰ τὴν μαγικὴν ἀντίληψιν ἡ ψυχὴ πάντοτε ἐνοικεῖ (hausen) ἐντὸς ἐντελῶς συγκεκριμένου ἀντικειμένου· ἢ ὠρισμένα φυσικὰ φαινόμενα «ἔχουν» ψυχὴν.

Ἴσως εἶναι σημαντικὸν ν' ἀναφερθῇ ἐνταῦθα ὅτι ὁ Weber ἀνακεφαλαίων τὰ κυριώτερα στοιχεῖα τῆς ἐξελίξεως τῆς θρησκείας κατὰ τὴν μαγικὴν αὐτὴν φάσιν (γένεσις τῆς ἰδίας τῆς ψυχῆς, ἀντίληψις περὶ θεῶν, δαιμόνων, ὑπερφυσικῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι προσδιορίζουν τὴν θρησκευτικὴν συμπεριφορὰν), αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην ἐντελῶς ἀσυνδέτως νὰ παρεμβάλη μίαν παρατήρησιν: ὅτι οὐδαμῶθεν φαίνεται ν' ἀποδεικνύηται, ὅτι οἰκονομικοὶ παράγοντες εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπέδρασαν ἢ ἦτο ἀπαραίτητον νὰ ἐπιδράσουν εἰς τὴν ἐξέλιξιν αὐτὴν, ἀλλ' ἡ ἐξέλιξις αὕτη εἶναι *καθ' ἑσῶτερον* ἢ ἀνελίξις τῶν θρησκευτικῶν ιδεῶν²⁷⁷.

(Συνεχίζεται)

277. WuG I, σελ. 318.